

THOMAS HOBBS

LEVIATHAN

Capitolul IV Despre vorbire

Originea vorbirii

1. Inventarea *tiparului*, deși ingenioasă, prin comparație cu inventarea *literelor*, nu este o mare realizare. Dar cine a fost acela care a descoperit folosirea literelor, nu se știe. Cel care le-a adus primul în Grecia a fost Cadmus, fiul lui Agenor, rege al Feniciei. O invenție utilă pentru continuarea memoriei timpurilor și a trecutului, și conjuncție a umanității, răspândită în atâtea colțuri îndepărtate ale pământului; și, în ansamblu, dificilă, provenind din observarea atentă a mișcărilor diverse ale limbii, palatului, buzelor și a altor organe de vorbire; astfel încât prin acestea să se facă o cât mai mare diferențiere a literelor, pentru a ni le putea aminti. Însă cea mai nobilă și mai profitabilă invenție dintre toate a fost cea a VORBIRII, constând din *nume* sau *apelative* și conexiunile lor; prin intermediul cărora oamenii își înregistrează gândurile; și le reamintesc din trecut; și își declară gândurile unul altuia pentru înțelegerea mutuală și pentru conversație; fără de care nu ar fi putut exista între oameni nici formațiunea statală, nici societatea, nici contractul, nici pacea, nu mai mult decât între lei, urși și lupi. Primul autor al vorbirii a fost Dumnezeu însuși care l-a instruit pe Adam cum să numească creaturile pe care le-ar prezenta în Fața Sa; căci Scripturile nu ne spun mai mult în această problemă. Dar acest lucru a fost suficient pentru a-l îndemna să adauge mai multe nume, după cum experiența și utilizarea ființelor îi dădeau cu siguranță ocazia; și să le clasifice în atâtea modalități câte categorii [observă], astfel încât să se facă înțeles; și așa, odată cu trecerea timpului, limbajul s-a îmbogățit, după cum i se găsea întrebuințare; totuși, nu într-un mod chiar atât de copios cum ar avea nevoie un orator sau un filosof. Căci nu găsesc nimic în Scripturi, care într-un mod direct sau implicit, să poată fi corelat astfel încât să ajung la concluzia că Adam a fost învățat numele tuturor chipurilor, numerelor, măsurilor, culorilor, sunetelor, modalităților, relațiilor; cu atât mai puțin numele cuvintelor și modalităților de vorbire, ca *general*, *special*, *afirmativ*, *negativ*, *interogativ*, *optativ*, *infinitiv*, toate care sunt folositoare; și cel mai puțin dintre toate reiese că l-ar fi învățat cineva despre *entitate*, *intenționalitate*, *esență* și alte neînsemnate cuvinte ale Școlii.

**Folosirea
vorbirii
[13]**

2. Dar toată această vorbire, deținută și dezvoltată de către Adam și urmașii săi, a fost din nou pierdută la Turnul Babel, când prin mâna lui Dumnezeu, fiecare om a fost lovit cu uitarea vechii sale limbi. Și fiind prin aceasta forțați să se împrăștie în câteva colțuri ale lumii, trebuie că diversitatea de limbi care există acum s-a răspândit treptat de la ei, în atâtea modalități, după cum nevoia (mama tuturor invențiilor) i-a învățat; și în timp, acestea s-au dezvoltat și mai mult.

3. Folosirea generală a vorbirii are loc prin transferul discursului nostru mental în discurs verbal; sau șirul gândurilor într-un șir de cuvinte; și acesta pentru două scopuri; dintre care unul este conștientizarea consecințelor gândurilor noastre; care ar putea să ne scape din memorie și să ne pună astfel la o nouă muncă, dar ar putea fi reamintite prin cuvintele de care au fost stabilite. Așa că prima folosire a numelor este de a servi ca *însemnări* sau ca *note* pentru reamintire. Alta este situația când mai mulți folosesc aceleași cuvinte, care să semnifice (prin conexiunea și ordinea lor), unul pentru altul, ceea ce înțeleg sau cred despre fiecare chestiune; și, de asemenea, ce doresc, ce îi sperie sau ce le inspiră pasiune. Și, datorită acestui uz, ele se numesc semne. Folosiri speciale ale vorbirii sunt următoarele; prima, pentru a înregistra ceea ce prin gândire găsim că este cauza oricărui lucru, prezent sau trecut; și, ceea ce găsim că lucrurile prezente sau trecute pot produce sau pot avea ca efect: ceea ce, în întregul lor, reușesc artele. A doua utilizare este folosită pentru a le arăta celorlalți cunoașterea pe care ne-am însușit-o; adică să ne învățăm unii pe alții. O a treia utilizare este pentru a le face cunoscute celorlalți dorințele și scopurile noastre, pentru a ne fi unul altuia de ajutor. Cea de-a patra este pentru a ne face plăcere și a ne încânta pe noi înșine și pe alții, jucându-ne cu cuvintele pentru plăcere sau ornamentarea vorbirii, în mod inocent.

**Abuzuri ale
vorbirii**

4. Acestor moduri de folosire [a limbajului] le corespund patru tipuri de abuz al vorbirii. Primul, când oamenii își rețin greșit propriile gânduri datorită inconsecvenței semnificației pe care o dau cuvintelor lor; pentru fiecare reținere greșită a concepțiilor lor, ei rețin de fapt ceva ce n-au conceput niciodată; și astfel se înșală pe ei înșiși. În al doilea rând, când oamenii folosesc cuvinte în mod metaforic; adică, în alt sens decât au fost orânduite; și prin aceasta îi înșală pe alții. În al treilea rând, când prin cuvinte declară dorința lor ceva ce nu este. În al patrulea rând, când folosesc cuvintele să-și provoace suferință unii altora: căci văzând cum natura a înarmat creaturile vii pe unele cu dinți, pe unele cu coarne și pe unele cu mâini pentru a produce suferință unui inamic, este dar un abuz al vorbirii a produce suferință altuia prin modul de vorbire, exceptând situația în care am răni [prin

vorbire] pe cineva pe care am fi obligați să-l guvernăm; și atunci nu este o producere de suferință, ci o corecție și o amendare.

**Nume
propriu și
comune**

5. Maniera în care vorbirea servește la reamintirea consecințelor cauzelor și efectelor constă în impunerea unor *nume* și în *conexiunea* lor.

6. Cât despre nume, unele sunt *propriu* și corespund unui singur lucru; ca *Peter, John, acest om, acest copac*: și unele sunt *comune* multor lucruri; cum ar fi *bărbat, cal, copac*; fiecare dintre acestea totuși este doar un nume, deși este nu mai puțin numele unor diverse lucruri particulare; în măsura în care toate împreună sunt numite un *universal*; neexistând nimic universal în lume în afara numelor, căci lucrurile numite sunt fiecare dintre ele individuale și singulare.

Universal

7. Un nume universal este impus cu referire la multe lucruri, pentru similitudinea lor în niște calități sau în alte trăsături accidentale și acolo unde un nume propriu aduce în minte un singur lucru, cuvintele universale amintesc oricare lucru anume dintre cele multe asemenea.

[14]

8. Și în ceea ce privește numele universale, unele denumesc mai multe lucruri asemenea, iar altele mai puține; cele care denumesc mai multe le includ pe cele care denumesc mai puține lucruri: și, iarăși, unele de aceeași anvergură se pot include în mod reciproc. Spre exemplu, cuvântul *corp* are o semnificație mai largă decât cuvântul *om* și îl subînțelege; și numele *om*, și *rațional* sunt de aceeași anvergură și se presupun în mod mutual. Dar aici trebuie să observăm că printr-un nume nu se înțelege întotdeauna, ca în gramatică, doar un cuvânt; câteodată, datorită ambiguității, printr-un nume se înțeleg mai multe cuvinte împreună. Pentru toate aceste cuvinte, *cel care în acțiunile sale ascultă legile țării sale* are doar un nume echivalent cu acest singur cuvânt, *just*.

9. Prin această impunere de nume, unele cu o semnificație mai largă altele cu o semnificație mai strictă, noi transformăm amintirea consecințelor lucrurilor imaginate în mintea noastră, în amintirea consecințelor unor apelative. Spre exemplu, un om care nu are uzul vorbirii (cum ar fi cel care este surd din naștere și rămâne surd și prost), dacă ar avea în fața ochilor un triunghi și lângă el două unghiuri drepte (cum ar fi colțurile unui pătrat), el poate prin meditație să compare și să găsească că cele trei unghiuri ale triunghiului sunt egale cu cele două unghiuri drepte alăturate. Dar, dacă alt triunghi îi apare într-o formă diferită de cel de dinainte, el nu poate ști fără un nou efort dacă cele trei unghiuri ale aceluia sunt de asemenea egale cu ale primului triunghi. Dar cel care poate vorbi, atunci când observă că această egalitate este consecventă, nu prin lungimea laturilor, nici prin orice alt lucru particular al triunghiului dat, dar numai datorită trasării laturilor și a celor trei unghiuri; și că aceasta a fost tot [ce este

necesar], pentru ca el să-l numească triunghi; el va trage în mod curajos concluzia, în mod universal, că această egalitate de unghiuri are loc în toate triunghiurile, oricare ar fi acestea; și va înregistra invenția sa în acești termeni generali: *fiecare triunghi are cele trei unghiuri ale lui egale cu două unghiuri drepte*. Și astfel, consecința găsită într-un caz particular va fi înregistrată și memorată ca o regulă universală; și se eliberează astfel amintirile noastre [universale/generale] de timp și spațiu; și memorarea ne scutește de alt efort al minții, înregistrând-o pe prima; și face ca ceea ce a fost dedus adevărat *aici și acum*, să fie adevărat *întotdeauna și pretutindeni*.

10. Dar folosirea cuvintelor pentru înregistrarea gândurilor noastre nu este în nimic mai evidentă ca în numărare. Un prost din naștere care n-a putut niciodată memora ordinea cuvintelor care desemnează numerele, cum ar fi *unu, doi și trei*, dar poate observa fiecare bătaie a ceasului și să aprobe sau să zică *unu, unu, unu*; însă nu poate să știe niciodată pentru ce oră a bătut ceasul și se pare că a fost o vreme când aceste nume ale numerelor nu erau folosite; iar oamenii erau obligați să-și folosească degetele de la o mână sau de la ambele mâini pentru aceste lucruri pe care doreau să le socotească și de aceea cuvintele pentru numere sunt doar zece, în orice națiune, iar în unele doar cinci și apoi o iau de la capăt. Și cel care poate spune zece, dacă le recită în mod dezordonat se încurcă și nu va ști când a terminat: cu atât mai puțin ar fi acesta capabil să adune și să scadă și să facă toate celelalte operații aritmetice. Așa că, fără cuvinte, nu există nicio posibilitate de a memora numerele cu atât mai puțin magnitudinile, iuțea, forța și alte asemenea lucruri, ale căror amintire este necesară pentru existența sau chiar bunăstarea omenirii.

[15]

11. Când două nume sunt corelate într-o consecință, sau într-o afirmație, cum ar fi *omul este o creatură care trăiește* sau *dacă el este un om, atunci el este o creatură care trăiește*, dacă ultimul nume *creatura care trăiește* semnifică tot ceea ce semnifică primul nume, *om*, atunci afirmația, sau consecința, este *adeverată*, altfel este *falsă*. Pentru că *adevărat* și *fals* sunt atribute ale vorbirii nu ale lucrurilor. Și acolo unde nu este vorbire nu există nici *adevăr*, nici *falsitate*. Eroare poate fi, ca atunci când ne așteptăm la ceva ce nu poate fi, sau suspectăm ceea ce n-a fost: dar în nici un caz nu poate fi considerat un om ca fiind neadevărat.

Necesitatea definițiilor

12. Văzând că *adevărul* constă în ordonarea corectă a numelor în afirmațiile definițiilor noastre, omul care caută adevărul precis trebuie să-și amintească pentru ce stă fiecare dintre numele pe care le folosește; și să-l plaseze adecvat; sau altfel se va găsi încurcat în cuvinte ca o pasăre în crengi și cu cât se va zbate mai mult, cu atât se

va încurca mai tare. Și astfel, în geometrie (care este singura știință care i-a făcut plăcere până-n zilele noastre lui Dumnezeu s-o dea umanității), oamenii încep să stabilească semnificații cuvintelor lor; stabilind semnificații, ei le numesc *definiții*; și le situează la începutul raționamentului lor.*

13. Prin aceasta apare cât de necesar este pentru fiecare om care aspiră la adevărata cunoaștere să examineze definițiile autorilor anteriori; și fie să le corecteze, când au fost neglijent stabilite; fie să le facă el însuși. Pentru că erorile din definiții se multiplică pe ele însele, după cum se desfășoară raționamentul; și conduc oamenii la absurdități, pe care până la urmă le remarcă, dar nu le pot evita decât pornind raționamentul de la ceva nou de la început; unde stă fundamentul erorilor lor. De unde se întâmplă că cei care se încred în cărți procedează ca cei care aruncă sume mici, care adunate fac o sumă mare, fără să considere dacă aceste sume mici au fost bine plasate sau nu; și la sfârșit găsind eroarea vizibilă și neinterogând punctul de plecare, nu știu cum să se clarifice și pierde timp frunzărindu-și cărțile; așa cum păsările care intră pe horn și se găsesc închise în cameră fâlfăie pe lângă falsa lumină a geamului, în lipsa înțelepciunii de a considera calea pe care au intrat. Tot așa, în definirea corectă a numelor, stă prima utilizare a vorbirii care este achiziționarea științei; și în greșeală sau în lipsa definițiilor stă primul abuz; din care se dezvoltă toate considerațiile false sau fără sens; pe care le fac acei oameni care-și iau instruirea din autoritatea cărților și nu din propria lor meditație, fiind cu atât mai mult prin aceasta sub condiția celor ignoranți, cu cât sunt cei posedând știința adevărată deasupra acestora. Căci între știința adevărată și doctrinele eronate se află, la mijloc, ignoranța. Sensul natural și imaginația nu sunt subiect pentru absurditate. Natura însăși nu poate greși: și așa cum oamenii prosperă prin bogăția limbajului tot așa ei devin mai înțelepți sau mai nebuni decât în mod obișnuit. Nici nu este posibil ca un om să devină fie înțelept în mod deosebit, fie (exceptând cazul când memoria sa i-a fost afectată de boală sau de proasta alcătuire a organelor) deosebit de prost fără litere. Căci cuvintele sunt numărătoarea celor înțelepți, ei nu fac decât să raționeze prin acestea: dar sunt banii proștilor, care le apreciază după autoritatea unui Aristotel, a unui Cicero sau Toma de Aquino, sau a oricărui alt doctor de orice fel, care nu este altceva decât om simplu.

* Aici Hobbes consideră raționamentul o „socotire” de tip aritmetic – adăugiri de concepte și abstracții de concepte – ce conduc la un rezultat conceptual logic (n. trad.).

- Subiect al numirii** 14. *Subiect al numirii* este orice poate intra în sfera de atenție sau orice poate fi luat în considerare; poate fi adăugat la altceva și să facă o sumă; sau poate fi scăzut din altceva și să dea un rest. Latinii numeau socotelile banilor *rationes* și operația de socotire, *ratiocinatio*; și ceea ce numim noi în acte sau în cărți *itemi*, ei numesc *nomina*; adică, *nume*: și de aici se pare că provine extinderea cuvântului *ratio* la facultatea de a evalua toate celelalte lucruri. Grecii nu aveau decât un cuvânt *λόγος*, deopotrivă pentru *vorbire* și *rațiune*; nu pentru că ar fi crezut că nu poate exista vorbire fără rațiune; ci pentru că nu se poate rațiune fără vorbire: și actul raționării l-au numit *silogism*; ceea ce semnifică totalitatea consecințelor vorbirii unui om cu altul. Și pentru că aceleași lucruri pot da seama de întâmplări diferite; numele lor sunt (pentru a arăta această diversitate) distorsionate în mod divers și diversificate. Diversitatea numelor poate fi redusă la patru grupe.
- [16] 15. Mai întâi, un lucru poate fi luat în considerare ca *materie* sau *corp*; ca ceva *viu*, *rezonabil*, *rațional*, *cald*, *rece*, *care se mișcă sau stă*; toate numele prin care cuvântul *materie* sau *corp* este înțeles; toate acestea, fiind nume ale materiei.
16. În al doilea rând, acesta poate fi luat în considerare sau evaluat pentru un aspect sau pentru o calitate, pe care o considerăm în acesta; cum ar fi pentru *a fi mișcat*, pentru *a fi atât de lung*, pentru *a fi fierbinte* etc.; și apoi, din însuși numele lucrului, cu o mică schimbare sau răsucire, facem un nume pentru aspectul pe care-l considerăm; din *viu* se obține *viața*; din *mișcat*, *mișcare*; din *cald*, *căldură*; din *lung*, *lungime*; și așa mai departe: și toate numele asemenea acestora sunt nume ale unor aspecte sau ale unor proprietăți, prin care o materie (sau un corp) este deosebită de altă materie. Acestea sunt *nume abstracte* pentru că servesc (nu materia, ci) aprecierea materiei.
17. În al treilea rând, luăm în considerare proprietăți ale corpurilor noastre, prin care facem asemenea distincții: cum ar fi când ceva este văzut de către noi, nu analizăm lucrul în sine, ci *aspectul*, *culoarea*, *ideea* de lucru în aparența sa: și când ceva este *auzit*, nu-l percepem pe el, ci *auzul* sau numai *sunetul* său, ceea ce este aparența sa sau conceperea sa prin intermediul urechii: și acestea sunt numele aparențelor.
- Uzul pozitiv al numelor** 18. În al patrulea rând, noi socotim, considerăm și dăm nume *numelor însele* și *modurilor de vorbire*: căci *general*, *universal*, *special*, *echivoc* sunt nume ale numelor. Și *afirmație*, *interogație*, *ordin*, *narație*, *silogism*, *jurământ*, *orație* și multe altele asemenea sunt nume ale modurilor de vorbire. Și toată această varietate de nume *pozitive*, prin care sunt marcate oarecum lucrurile din natură sau prin care pot

fi cuprinse de mintea omului, în calitate de corpuri ce există sau pot fi considerate că există, ca ținând de corpuri, în calitate de proprietăți ce sunt sau pot fi considerate proprietăți, sau în calitate de cuvinte, sau vorbire.

Numele negative și uzul lor

19. Mai există și alte nume, numite *negative*, care sunt observații semnificând că un cuvânt nu este numele lucrului în chestiune; cum ar fi cuvintele *nimic, niciun om, infinit, indocibil* (de needucat), *trei fără patru* și altele asemenea; care sunt nu mai puțin în uzul gândirii, sau în corectarea gândirii; reamintindu-ne meditațiile noastre trecute, deși acestea nu sunt niște nume de vreun fel, pentru că ne fac să refuzăm numele care nu sunt utilizate în mod corect.

Cuvintele ne semnificative [17]

20. Toate numele nu sunt decât niște sunete fără semnificație; și acestea, de două feluri. Unul, atunci când sunt nume noi și înțelesul lor nu a fost încă explicat prin definiție; din acestea au fost scornite din abundență de către scolastici și constituite de către filosofi.

21. Altul, când oamenii compun un nume din alte două, al căror înțeles este contradictoriu sau inconsistent; cum este acest nume, *corp imaterial* sau (ceea ce este același lucru) o *substanță imaterială* și multe altele. Căci ori de câte ori o afirmație este falsă, cele două astfel de nume din care este compusă, prin alăturare astfel încât să facă unul singur, nu mai semnifică nimic. Spre exemplu, dacă ar fi o falsă afirmație *un patrulater este rotund*, cuvântul *patrulater rotund* nu semnifică nimic, este doar un sunet. La fel, ar fi fals să se spună că virtutea poate fi turnată sau umflată, sau răsuflată, iar cuvintele *virtute neurnată* sau *virtute neumflată* sunt tot atât de absurde și ne semnificative ca și *patrulater rotund*. Și astfel, este dificil să nu te întâlnești cu un cuvânt fără sens care să nu fie format din cuvinte latinești sau grecești. Un francez rareori îl aude numit pe Mântuitorul prin numele *parole*, dar prin numele *verbe* adesea, totuși *verbe* și *parole* nu diferă, unul fiind cuvânt latin și altul francez.

Înțelegerea

22. Când un om, în cursul audierii unei convorbiri, are gânduri și conexiuni ale lor ordonate și constituite astfel încât să semnifice ceva, atunci se zice că el înțelege acea convorbire; *înțelegerea* nefiind altceva decât o concepție cauzată de vorbire. Și astfel, dacă vorbirea îi este specifică omului (căci știu că trebuie să fie așa), atunci și înțelegerea îi este specifică. Și de aceea, în ceea ce privește afirmațiile absurde și false, în caz că ar fi universale, nu ar putea exista înțelegerea, deși unii cred că înțeleg multe lucruri când repetă cuvintele încetișor sau când le concep în mintea lor.

23. Ce fel de vorbiri semnifică dorințele, aversiunile și pasiunile din mintea omului; și despre uzul și abuzul lor voi vorbi atunci când voi vorbi despre pasiuni.

**Nume
inconsec-
vente**

24. Numele acestor lucruri și ale modurilor cum ne afectează, adică ale celor care ne fac plăcere sau nu ne fac plăcere, pentru că nu toți oamenii sunt afectați la fel de același lucru, nici omul nu este la fel în decursul timpurilor, [aceste nume] sunt parte a vorbirii comune a oamenilor și au o semnificație *in-constantă*. Pentru că înțelegem că toate numele sunt impuse să ne semnifice concepțiile; și toate senzațiile noastre nu sunt decât niște concepții; când concepem aceleași lucruri în mod diferit, doar cu greu putem evita să le denumim în mod diferit. Pentru că, deși natura a ceea ce concepem poate fi la fel, totuși, diversitatea modurilor în care o percepem, în ceea ce privește diferitele structuri ale corpurilor și prejudecățile de opinie, conferă tuturor lucrurilor o amprentă a diferitelor noastre pasiuni. Și ca urmare, în gândirea sa, omul trebuie să fie atent la cuvinte, care pe lângă semnificația a ceea ce ne imaginăm noi despre natura lor, au și o altă semnificație, a naturii, a dispoziției și a interesului vorbitorului, cum ar fi cazul virtuților și al viciilor, când un om numește *înțelepciune*, ceea ce altul numește *teamă* și *cruzime*, ceea ce altul numește *dreptate*, iar unul numește *risipă*, ceea ce altul numește *generozitate* și unul *seriozitate*, ceea ce altul numește *prostie* etc. Și, ca urmare, aceste nume nu pot fi niciodată fundamentul unui raționament. Cu atât puțin metaforele și tropii [figurile] de stil: dar acestea sunt mai puțin periculoase pentru că-și anunță inconsecvența lor, ceea ce nu fac și celelalte.

Traducere de Henrieta Anișoara Șerban,

după Thomas Hobbes, *Leviathan*.

The Matter, Forme and Power of a Commonwealth

Ecclesiasticall and Civil

ed. by J.C.A. Gaskin, Oxford, Oxford University Press,

1998, p. 20–27.